

Değişen Denge ve Parametreler **KÜLTÜR COĞRAFYASI**

STRATEJİK RAPOR EKİM 2008

TASAM

TÜRK ASYA STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
TURKISH ASIAN CENTER FOR STRATEGIC STUDIES

www.tasam.org

Değişen Denge ve Parametreler

KÜLTÜR COĞRAFYASI

STRATEJİK RAPOR

EKİM 2008

TASAM

İÇİNDEKİLER

Sunuş	3
DEĞİŞEN MAKRO DENGE VE PARAMETRELER	4
Soğuk Savaş Sonrası Dünya	4
AB	5
Rusya	6
Çin	7
Hindistan	8
Japonya	8
Asya Genel	9
Sosyolojik Kıyas	11
11 Eylül	11
Bölgesel Gelişmeler	12
Ortadoğu	12
Orta Asya	13
Kafkaslar	17
Karadeniz	19
Balkanlar	20
Latin Amerika ve Karayipler	20
Afrika	20
Farklı Coğrafyalar	21
Bölgesel Politikalar ve AB, Ortadoğu, Asya-Kafkaslar	22
Diğer Önemli Uluslararası Sorunlar	23
Su Sorunu	23
Enerji Sorunu	23
Gıda Temini	24
Küresel Isınma ve Tarım	24
Uluslararası Sistem	24
Sonuç	25
DEĞİŞEN DENGE VE PARAMETRELERE GÖRE YENİ STRATEJİLER	26
Makro Kurumsal Yaklaşım Konsepti	27
- Stratejik Ürün	27
- Dokunulmazlık ve İstikrar Kazanımları	28
- Dış Geziler	29
- Diasporaların Doğal Yöntemlerle Kurumsallaştırılması	29
- Sivil İtaatsizlik Yöntemi'ne Karşı Oluşan Reflekslere Güven Telkini	29
Uygulama Alanında Sofistike Açılım Konsepti	30
- İnsan Kaynağı ve Finans Dengesi	30
- Kalkınma Yardımları	30
- Sivil Toplum Kuruluşları	34
- Üniversiteler	35
- Kültür Merkezleri	35
- Türkoloji Projesi	36
- Dini Hizmetler	36
- Açılımları Korumaya Mekanizmalar	37

SUNUŞ

Dünyadaki ve **kültür coğrafyamızdaki** (**Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Ortadoğu ve Afrika**) iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel gelişmeler ve değişimler baş döndürücü bir hızla yaşanmaktadır. Güncel konjonktür de **dengeler ve parametreler** yeniden tanımlanmakta, küresel ve bölgesel düzeylerde gerçekleşen hızlı gelişmeler ve değişimler ülkemizi yakından ve yoğun biçimde etkilemektedir.

İç ve dış (küresel ve bölgesel) dinamikler nedeniyle ülkemizde de hızlı iktisadi, siyasi, sosyo-kültürel **gelişme ve değişimler** yaşanmaktadır. Hem küresel ve bölgesel düzeylerde hem de ülkemizde meydana gelen bu yeni gelişmeler ve değişimler sadece kamu kesimini değil, aynı zamanda **toplumun her kesimini** çok yakından ve yoğun bir biçimde etkilemektedir.

Yeni gelişmeler ve değişimler bir yandan yeni problemler üretirken bir yandan da **yeni fırsatlar** doğurmaktadır. Hem karşımıza çıkan problemlerin üstesinden gelebilmek, hem de yeni fırsatlardan azami düzeyde faydalanabilmek için, dünyada ve bölgemizde meydana gelen iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel gelişmeleri ve değişimleri **yakından takip** ederek haklarında bilgi sahibi olmamız gerekmektedir. Aynı zamanda elde edilen bu bilgileri doğru bir biçimde işleyip nihayetinde geleceğe yönelik gerçekçi, etkin, dinamik ve uygulanabilir bir **stratejik vizyon** geliştirmek mecburiyetindeyiz.

Söz konusu görüş ve ihtiyaçlardan yola çıkarak hazırlanan bu raporun temel eksenini; **makro değişimi** özetlemek ve kültür coğrafyası olarak tanımladığımız hassas alanlar başta olmak üzere yaklaşım konseptimize **fikir katkıları**, değişen şartlar ve artan rekabet ortamında öneriler sunmak suretiyle Dışişleri Bakanlığımızın şahsında devletimizin icra etmekte olduğu dış politikamıza katkı sağlamaktır.

Mümkün olan en iyi şartlarda kısa ve öz bir metin olarak oluşturulan bu **stratejik belgenin**, ülkemize mütevazı ama **önemli** bir katkıda bulunmasını diliyoruz.

DEĞİŞEN MAKRO DENGE VE PARAMETRELER

Türk dış politikasının, dünyadaki yeni gelişmeler ışığında yerinde ve zamanında **proaktif hamleler** ile politika üretmeyi hızlandırmış olduğunu görmek ülkemiz adına memnuniyet vericidir.

Stratejik Rapor'da sunacağımız tespit ve öneriler bu proaktif sürece katkı olarak takdimimizdir.

Soğuk Savaş Sonrası Dünya

Asıl konuya geçmeden önce, stratejik çalışmaların ve eğitimin önemini gösteren bir örnek vermek yerinde olacaktır. Son "Irak Savaşı arifesinde, Pentagon, CIA ve diğer kurumlar tarafından hazırlanmış olan bir belge **ABD Başkanı**'na sunulmuştur.

Toplam üç paragraftan oluşan bu stratejik belgenin maddi değerini hesaplamak mümkün değildir. Çünkü bu belge içinde yer alan üç paragraflık metin; on binlerce nitelikli uzman personelin uzun soluklu çalışmalarının ürünü bir **stratejik rapor** olarak ortaya konmuştur.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Sosyalist Blok'un dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte uluslararası sistemin yapısı **köklü bir değişim** geçirmiştir. Bu değişimin en önemli sonucu, uluslararası ilişkilerde çok boyutluluğun artması olmuştur.

Buna bir örnek olarak yakın zamanda yaşanan **Kuş Gribi** vakası verilebilir. Dünya ölçeğinde 100'ün üzerinde insan hayatına mal olan, ülkemizde ise 3 vatandaşımızı kaybettiğimiz bu virüs çok ciddi problemler doğurmuştur. Bu olayın iktisadi ve sosyal hayata verdiği zarar ise milyarlarca Dolar'a ulaşmıştır.

Anlaşılabacağı üzere; **günümüz dünyasında** yaşanan olaylar artık tek boyutlu olarak kalmamakta ve bu olayların tek boyutlu olarak incelenip değerlendirilmesi asla yeterli görülmemektedir. Çünkü en küçük bir olay dahi küreselleşmenin etkisiyle birlikte **zincirleme reaksiyon** yaratabilmekte ve olayın kendi boyutlarını aşan çok daha büyük sonuçlar üretebilmektedir.

AB

Bugünkü uluslararası sisteme bakılacak olunursa, iki binli yıllara kadar **süper güç** pozisyonunda bulunan ABD'ye karşı artık AB'nin yükselişe geçtiği gözlemlenebilmektedir. AB, ABD'nin askeri ve iktisadi üstünlüğüne karşı; insan hakları, ekonomi ve demokrasi merkezli bir konsept geliştirmekte, **insan hakları ve demokrasi** konsepti üzerinden de siyasal birliğini ve bütünlüğünü geliştirip güçlendirmeye çalışmaktadır.

Ayrıca AB'nin ABD'ye kıyasla göreceli bir **ekonomik yükseliş** gösterdiği de kaydedilmektedir. Avro'nun ABD Doları karşısında değerlendirilmesi ve uluslararası ödemelerde gittikçe daha fazla oranda kullanılmaya başlanması, AB'nin iktisadi yükselişinin en temel göstergelerinden biridir. Aynı doğrultuda AB'nin yükselişi, iki bin yıllık Hıristiyanlık tarihinin AB vasıtasıyla **siyasal bir gelecek** rotasında ilerlediğini işaret etmektedir. Bu yüzden **AB politikaları**, iç politikanın destekleyicisi olarak görülmemeli, gerçek zeminine oturtularak değerlendirilmelidir.

AB, bütün olumlu tarafları ve kurumsal birikimine rağmen kendi vatandaşlarına sunduğu imkanlar açısından gittikçe fakirleşmektedir. AB bünyesinde yaşanan olumsuz gelişmeler karşısında milliyetçilik ve **radikal akımlar** artışa geçmekte, özellikle Almanya gibi Türk vatandaşlarının yoğun olarak yaşadığı yerlerde insanlarımız hedef haline gelmektedir.

İkinci dünya savaşı yıllarında yaratılan atmosferin olumsuz kesitlerinden bazı küçük örnekler görülmeye başlanmıştır. Daha büyük risklerin söz konusu olduğunun işaretleri dikkatle takip edilip önlem alınmalıdır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişi AB'nin gerilemesini durduracaktır. Önemli olan Türkiye'nin kimliğini netleştirip iç barışını garanti altına alarak AB'ye girmesi ve **lider bir rol** üstlenebilmesidir.

Tarihi boyunca Türkiye Cumhuriyeti, dünyadaki gelişmeleri 30-40 yıl ve bazen daha fazla bir süre geriden takip etmiştir. Ne var ki, Türkiye şu an **tarihi bir fırsat** yakalamış bulunmakta ve küreselleşmeyi dünya ile aynı anda yakalayıp gelişmiş ülkelere denk bir ülke olma şansına sahip olmuştur. Avrupa ülkelerinin bazılarının küreselleşme sürecinde geri kalmış olmaları, bir takım sıkıntılar yaşanmasına sebep olmuştur.

Rusya

Dünya politikasında etkili olan diğer bir büyük aktör Rusya Federasyonu'dur. Bir görüşe göre Rusya, SSCB'nin dağılmasını istemiş ve **bizzat kendisi** dağılma sürecini başlatmıştır. Karşıt görüşe göre ise, dağılma süreci Rusya tarafından arzulanmamış ve yaşanan bir takım olumsuzluklar nedeniyle SSCB dağılmıştır. Hangi görüş doğru kabul edilirse edilsin; SSCB'nin dağılması ile Rusya'nın küresel etkinliği ve gücü büyük ölçüde azalmıştır. Özellikle bu durum Ortadoğu coğrafyası açısından geçerlidir. SSCB'nin dağılması sonrasında Rusya bölgedeki etkinliğini ve gücünü yitirmiştir. Ama Rusya, dağılma sürecinin sancılarını çabuk atlatmış ve toparlanma sürecine hızlıca girmiştir. Rusya, hem iktisadi hem de devlet örgütlenmesi ve siyasal yönetim alanlarında hızla gelişmiş, özellikle öz kaynaklarına dayalı bir **milli ekonomi** konsepti geliştirmeyi ve uygulamayı başarmıştır. Bu politikaları sayesinde bütçe açığı ve cari açık vermemekte, dış ticaret fazlası sağlamaktadır. Bu durum Rusya'yı Batı karşısında güçlendirmekte ve Batı dünyasının müdahalelerinden korumaktadır.

Rusya, ABD ve Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya politikalarından rahatsızlık duymaktadır. Bunun sebebi, özellikle bu sahalarda Rusya'nın bir takım **zayıf ve güçlü** yönlerinin olmasıdır. Büyük bir coğrafyaya sahip olmasına rağmen nüfusunun azalması, Rus milliyetçiliğinin güç kazanmasına sebep olmuştur. Sınırları içerisinde 30 milyondan fazla Rus kökenli olmayan bir nüfusa sahip olmasına, refah düzeyinin kırılganlık arz etmesi gibi faktörler eklenince Rusya'nın zayıf yönleri açığa çıkmaktadır.

Rusya; Türkiye'nin ABD ile yakın politikalar izlemesini istememektedir. Bu yüzden Türkiye'nin bölgede etkili bir güç olan Rusya'yı göz ardı etmesi düşünülmemelidir. Yakın gelecekte Orta Asya ve Kafkaslar'da büyük değişimlerin yaşanması beklenmektedir. Türkiye'nin Rusya ile olan ortak yönleri, farklı yönlerinden çok daha fazladır. Özellikle **ayrılıkçı faaliyetler** bakımından çıkarları ortak bu iki ülkeden Türkiye'nin, bölgede gücünü hissettirebilmesi için yeterli ekonomik güce sahip olması gerekir. Rusya ile ilişkiler bu bağlamda yeniden değerlendirilmeli; içinde bulunduğumuz konjonktür dahilinde ülkelerin koşullarına göre **etkili politikalar** geliştirilmelidir. Dış ticaret hacmi 38 milyar Dolar'la, Almanya'yı da geride bırakarak Türkiye'yi Rusya'nın en büyük dış ticaret partneri yapmıştır. Fakat dış ticaret dengesi Rusya başta olmak üzere Çin ve Almanya ile birlikte üç ülke bazında anormal yüzdelerde Türkiye'nin aleyhindedir. Bu üç ülkeden yapılan ithalat dış ticaret açığımızın %43'ünü oluşturmaktadır.

Çin

Türkiye; ABD ve AB'nin dışında bir başka gücün yükselişi ile karşı karşıya kalmıştır. Küreselleşme çağında Çin ekonomisi hızla büyümekte; Çin malları dünya pazarlarını **adeta istila** etmektedir.

Resmi rakamlara göre; 1979 yılında 24 milyar Dolar düzeyinde olan Çin ihracatı, günümüzde yaklaşık **1 trilyon Dolar'a** ulaşmıştır. Ayrıca Çin'in dış ticaretinin yaklaşık %50'sinin **gayri resmi** yollarla yapıldığı tahmin edilmektedir. Bu durumda Çin'in gerçek ihracat hacmi 1 trilyon Dolar'dan daha büyüktür. Çin 1978 yılının tamamında yaptığı ihracatı şu anda bir gün içerisinde gerçekleştirmektedir.

Çin, küreselleşme sürecinden ciddi biçimde istifade etmiş ve neredeyse günümüz dünya ekonomisini çökertebilecek bir iktisadi güce ulaşmıştır. Ayrıca bir iddiaya göre Çin, ABD sonrası için İsrail'in en önemli müttefikidir. Çin'e giren 800 milyar Dolar'lık kalıcı yabancı sermayenin, dünya çapında son derece etkili ve etkin olan **Musevi Lobisi'nin** vizesi olmadan giremeyeceği tezi değerlendirilmelidir.

Tüm bu gelişmeler değerlendirmeye alındığında, Türkiye'nin Çin ile olan ilişkilerine dikkat etmesi gerektiği söylenmelidir. Çin mallarının Türk piyasalarını **istila etmesi** meselesinden öte, bu ülke ile stratejik ilişkilerin daha da geliştirilmesi üzerine eğilmek elzemdir.

Bugün itibarıyla Türkiye'nin Çin ile olan ticaret hacmi, resmi rakamlara göre 14 milyar Dolar'dır. Bunun 500 milyon Dolar'lık kısmı Türkiye'den Çin'e, geri kalanı ise Çin'den Türkiye'ye yapılan satışlardır. Üstelik **kayıt dışı ekonomi** de göz önüne alındığında, Çin'in Türkiye'ye yaptığı ihracatın aslında çok çok daha fazla olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Bu dengesizlik, genel anlamda Türkiye ekonomisini, özelde ise çeşitli sektörleri olumsuz yönde etkilemekte; bunun sonucu olarak da Türkiye'yi sosyo-ekonomik **güvenlik sorunları** ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Hindistan

Yükselen diğer bir Asyalı güç, Hindistan'dır. Hindistan ile Çin'in toplam nüfusu yaklaşık olarak 2.8 milyardır. Yani neredeyse **dünya nüfusunun yarısı** bu iki ülkeye dağılmış gibi düşünülebilir.

Hindistan daha çok yaşadığı problemlerle birlikte ele alınmaktadır. Oysa ki Hindistan'ın sadece **problemleri yönlerine odaklanmak**, bu ülkenin analizini doğru yapabilmek açısından sağlıklı bir yöntem değildir.

Hindistan, ABD'nin Asya kıtasındaki önemli bir müttefikidir ve bu ülkenin **nükleer silahlanma** programı ABD tarafından desteklenmektedir. Günümüzde Hindistan hızlı bir teknolojik gelişme neticesinde **yazılım teknolojisi** alanında yılda 40 milyar Dolar ihracat yapabilecek konuma gelmiştir.

Bu doğrultuda örneğin Almanya kendi ekonomisindeki **gelişmiş beyin-gücü** açığını kapatmak için Hindistan'ın beyin-gücünü ülkesine çekmek istemektedir. Alman firmaları bu amaçla Hindistanlı nitelikli elemanlara, Hint emek piyasasına göre on kat daha fazla ücret teklif etmektedir. Ama bu teklifleri alanların %95'i, **vatansever** bir tavırla kendi ülkelerine hizmet edebilmek adına yüksek ücretli teklifleri geri çevirebilmektedir.

Japonya

Bir başka önemli Asyalı güç Japonya'dır. İktisadi yönden **büyük bir güç** olan bu ülke, İkinci Dünya Savaşı sonunda yapılmış olan bir takım anlaşmalar nedeniyle askeri yatırımlar ve projeler geliştirememektedir.

Bu nedenle iktisadi alana odaklanan Japonya, dünyanın en güçlü ekonomilerinden birisine sahip olarak dünya ekonomisi içinde **son derece etkin** bir konuma yükselmiştir.

Asya Genel

Asya kıtası 48 ülkeyi ve dünya nüfusunun yaklaşık %60'ını barındırmaktadır. Asya aynı zamanda bir **çelişkiler kıtası** olarak da karşımıza çıkmaktadır. En düşük ve en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip olan ülkeler bu kıtada yer almaktadır. Kişi başına düşen milli gelir bakımından, dünyanın **en zengin** ülkelerinden bazıları ile **en fakir** ülkeler bu kıtada yer almaktadır. Kıtadaki bazı ülkeler enerji zengini iken, diğerleri enerji bakımından dünyanın en yoksun ülkeleri arasında yer almaktadır. Kıta ülkeleri arasında enerji konusunda son derece **yoğun rekabet** yaşanmaktadır.

Önümüzdeki yıllarda dünya ekonomisinde %50'lik bir büyüme beklenmektedir. Bu büyümenin %80'i ise Asya ülkelerine ait olacaktır. Hızlı ekonomik büyüme **uluslararası çekim merkezi** konumunun Asya-Pasifik'e kaymasına neden olmaktadır. Öte yandan teknolojik güçler jeopolitiği her zamankinden daha fazla etkiler hale gelmiştir. Bu nedenle, önümüzdeki yirmi yıl içerisinde bu alanda daha radikal değişim ve dönüşümler yaşanacaktır. Uluslararası arenadaki güç yeniden paylaşılacak, yeni fırsat ve belirsizlik alanları ortaya çıkacaktır.

Sanayi devrimi başladığında küresel GSH'nin %80'i Asya'da üretilmekteydi. Şimdi Asya ülkeleri büyük bir atılım gerçekleştirmektedir ve önümüzdeki **yirmi yıl içerisinde** sanayi devriminden önceki konumlarını geri kazanacaklardır.

Asya'da görülen **jeopolitik sertleşme** yadırganmamalıdır. 19. yüzyılda Asya kıtası üzerinde iki büyük oyuncu bulunmaktaydı: Çarlık Rusya'sı ve İngiltere. Oysa şu anda kıtanın geleceğini etkileme gücüne sahip çok sayıda oyuncu bulunmakta ve Asya'daki oyun **dört temel nokta** üzerinde odaklanmaktadır:

1. **İttifak oluşturma**
2. **Kıtasal dengenin sağlanması**
3. **Pazar payının artırılması**
4. **Enerji ve mineral kaynaklardan daha fazla pay alma**

Günümüzde enerji, Asya'nın en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir... 19. yüzyıl bir Avrupa ve 20. yüzyıl bir Amerika çağıydı. **21. yüzyıl** ise bir **Asya çağı** olacaktır.

En hızlı büyüyen ekonomiler Asya'da bulunmaktadır. Ne var ki, kıtada oluşturulan güvenlik kurumları son derece zayıftır. Bu durum ise kıtanın siyasi olarak bölünmesine yol açmaktadır. Bu çerçevede kıta **altı önemli sorun** ile karşı karşıyadır:

- 1. Tarihin bagajından kurtulma sorunu:** Tarih boyunca Asya ülkeleri arasında, dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi bir takım sorunlar buluna gelmiştir. Ne var ki, bu sorunların 21. yüzyıla taşınması, sorunları içinden çıkılmaz hale getirmektedir.
- 2. Milliyetçiliğin şeytanlarını yakalama sorunu:** Milliyetçilik, kalkınmanın ve ulusal bütünlüğün bir aracı olarak kullanılabilir. Ancak uluslararası ilişkilerde gereğinden fazla vurgulanan milliyetçilik olgusu, birlikte davranmak zorunda olan ülkeleri birbirinden uzaklaştırmaktadır. Siyasi ekonomi ultra-milliyetçiliğin kucağına düşmektedir.
- 3. Hegemonya tehdidini engelleme sorunu:** Bugün Asya herhangi bir Asya devletinin hegemonyası altına girme tehlikesi ile karşı karşıyadır ve Asya'da bu tehlike çok yoğun bir biçimde hissedilmektedir. Örneğin Doğu Asya Topluluğu'nda "Doğu" sözcüğü fazladandır.
- 4. Ortak normların ve değerlerin nasıl oluşturulacağı sorunu:** Asya'da ortak normlar ve değerler bulunmadığı için, siyasi olarak birlikte davranmak için gerekli temele sahip değiliz. Asya'daki rejimler; demokrasi, tek adam demokrasisi, yarı demokrasi vb. gibi büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Ortak değerler meydana getirilmedikçe, iş birliği çabalarının ileri aşamalara taşınması imkanı neredeyse yoktur. Asya'da ortak değerlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak bunun gerçekleşmesi son derece zordur.
- 5. Bölgesel jeopolitik geliştirme sorunu:** Günümüzde Asya ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkiler oldukça iyi durumdadır ve ekonomik ilişkiler her geçen gün daha da gelişmektedir. Ne var ki, ekonomik ilişkiler bölgesel jeopolitiğin geliştirilebilmesi için gereklidir ama yeterli değildir. Enerji yetersizliği Asya jeopolitiğini güçleştiren en önemli sorun olarak gözükmektedir.
- 6. İletişim ve ulaşımda güvenliğin sağlanması sorunu**

Günümüzün Asya fotoğrafı oldukça karmaşıktır ve tarihteki Asya fotoğrafından oldukça farklıdır. Rusya, Çin, Hindistan ve Japonya tarihin hiçbir döneminde, bugün olduğu gibi, **eşzamanlı güçlü devletler** olarak sahneye çıkmamışlardır.

Sosyolojik Kıyas

Avrupa ve Amerika ile Asya karşılaştırıldığında; Batı'nın tüm artı değerlerine rağmen sosyal yapısının yaşlı, hantal, dinamizmden ve enerjiden uzak, sosyokültürel açıdan da aşırı bireyselleşmeden dolayı **yozlaşmış** olduğu görülmektedir. Asya toplumları Batı toplumuna göre daha genç, dinamik/enerjik ve sosyo-kültürel yönden daha bakir olarak değerlendirilmektedir. Bu nedendir ki Asya; Avrupa ve Amerika karşısında güç kazanmıştır, halen de güçlenmeye devam etmektedir.

11 Eylül

Dünya konjonktüründe 11 Eylül 2001 son **dönüm noktası** olmuş ve ciddi bir kampaşma başlatmıştır. Siyasi olduğu kadar iktisadi kampaşmayı da içeren bu durum aynı zamanda **ulusal devlet** konseptini de tekrar canlandıracaktır. Dolayısıyla **AB'nin ömrü** tartışmalı bir konu olarak önümüzde durmaktadır. Dünya genelinde ulus-devlet konsepti hızla gelişmekte, bu nedenle milli güvenlik konseptleri sofistike olarak her alanda **zincir reaksiyon** ile hızla değişmektedir. Böyle bir ortamda ABD **iki stratejik harekât** gerçekleştirmiş; Çin'i kontrol edebilmek için Afganistan'a, ardından da enerjiyi kontrol edebilmek için Irak'a müdahale ederek bu iki ülkeye yerleşmiştir. Zira ABD askeri güçleri bu topraklara sadece Afganistan'ı ve Irak'ı ele geçirmek amacıyla girmemiştir. Asıl amaç kendisine rakip devletleri baskı ve kontrol altına almak olmuştur. Ortadoğu'daki petrol kaynaklarını ve enerji yollarını kontrol altında tutabilmek **son derece stratejik** bir konudur. Çünkü bu, aynı zamanda bu enerji kaynaklarını kullanan devletler üzerinde kontrol ve baskı oluşturabilme imkânını da elde etmektedir.

11 Eylül sonrası Batı dünyasında anti-Semitizm'den anti-İslam'a doğru bir kayma yaşanmaktadır. Bazı güçler adeta İslam Dünyası ile Hıristiyan Dünyası'nı **medeniyetler çatışması içine** sürüklemektedir. Bu bağlamda, Samuel Huntington "Medeniyetler Çatışması" adlı çalışmasında 8 farklı medeniyetten söz etmektedir. Oysa çoğu araştırmacı iki ana medeniyetin olduğunu, diğerlerinin bu iki medeniyetin alt-medeniyetleri olduğunu söylemektedir. Bu **iki ana medeniyet** ise Doğu ve Batı medeniyetleridir. Üç büyük din de Doğu medeniyetinden çıkmıştır. Doğu medeniyeti içinde Türkler, tarih boyunca pek çok güçlü ve etkili alt-medeniyetler geliştirmiştir. **Doğu medeniyeti ve Türkler** tarihsel gücünü tekrar canlandırabilirse, hem kendisine hem de Batı medeniyetine büyük katkı sağlayabilir. Doğu, bu potansiyele sahiptir.

Bölgesel Gelişmeler

Ortadoğu

Bölgesel gelişmeler bağlamında Türkiye'yi **en çok ilgilendiren** bölge kuşkusuz Ortadoğu'dur...

Batı merkezli geliştirilen paradigmlar ile bu bölgeyi incelemeye, anlamaya ve açıklamaya çalışmak yeterli olmayacaktır. Bu paradigmlar Ortadoğu söz konusu olduğunda gerekli içerikten yoksun kalmakta, hatta iflas etmektedir.

Ayrıca Ortadoğu coğrafyasını sadece bazı teknik araçlarla da açıklamak boşunadır. Zira bu coğrafyada yaşanan olayları, problemleri, yeni gelişmeleri sadece petrole, enerji yolları ve enerji güvenliği ile anlamaya ve açıklamaya çalışmak; karşı karşıya kalınan çok daha **karmaşık ve gizemli** bir konjonktürü basite almaktır.

İran'ın nükleer güç olma çabaları, Irak'ın işgal edilmesi, İsrail-Filistin çatışması ve uyuşmazlığı, İsrail'in bir **Akdeniz gücü** olma çabaları ve ABD'nin "**Büyük Ortadoğu Projesi**" Ortadoğu'nun sıcak gündemini oluşturan meselelerdir. Türkiye tüm bu gelişmelerden yoğun biçimde etkilenmekte ve **rahatsızlık** duymaktadır.

Son dönemde bölgede **iki stratejik gelişme** yaşanmıştır: Bunlardan ilki, İran'ın Hizbullah'ı kullanarak Lübnan üzerinden **İsrail'e cephe** açmasıdır. İkinci stratejik gelişme ise, Güneydoğu Bölgesine **100-150 bin askerimizin konuşlandırılması** olmuştur.

Bu iki gelişmenin bölgedeki dengeleri önemli ölçüde etkilediği ortadadır. Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan **yönetim değişikliği modeli** Rusya-Gürcistan çatışmasından sonra artık rafa kalkmıştır. Fakat Kuzey Irak merkezli **ilan edilmemiş devlet** oluşumu bu proje kapsamında şimdilik başarılı kalan tek çalışma olarak önümüzde durmaktadır. Bu oluşumun terör ve **Kürt kökenli vatandaşlarımız** üzerinde yaptığı bölücü etki şu an için en sıcak tehdit olarak önümüzde durmaktadır.

Orta Asya

Tarihsel süreç içerisinde çeşitli nedenlerden ötürü her zaman için önemli bir konumda yer alarak gündemdeki yerini korumuş olan Orta Asya, özellikle Sovyetler Birliği'nin (SSCB) 1991 yılında yıkılıp tarihe karışmasının ardından dünya konjonktüründe yaşanan gelişmeler ile birlikte çok daha önemli bir konuma yükselmiştir.

1991 yılının Orta Asya için **önemli bir milat** olması, bölgenin, bu tarihten itibaren "büyük güçler" in rekabet alanı haline gelmesi ile açıklanabilir. Bu rekabetin aktörleri olarak büyük güçler şeklinde nitelendirilen ülkelerin başında **ABD ve Rusya** gelmektedir.

Bu büyük güçleri; **İran, Çin, Hindistan, Pakistan ve Türkiye** takip etmektedir. Bu listede son zamanlara kadar eksik olan bir başka büyük güç, **Avrupa Birliği** de; yaşanan son gelişmeler ile birlikte Orta Asya'daki rekabete **daha etkin** şekilde katılmak üzere hazırlanmaya başlamıştır.

Dünya ekonomisinin gelişiminin ana yönlerine ilişkin analizlerden anlaşılacağı üzere, 21. yüzyılın önemli finans, mal ve bilgi akışı **ABD-Avrupa-Asya** üçgeni üzerinde yoğunlaşacaktır. Genelde Avrupa'nın ve özelde AB'nin ekonomik alan temelinde küresel bir güç olarak diğer bölgelerle rekabet edebilmek için giriştiği mücadelenin ana güzergâhlarından birisi olan Orta Asya, bölgeye yönelik kısa, orta ve uzun vadeli planlamaları beraberinde getirmekte, **bölgeye özel** stratejik politikalar geliştirmeyi mecbur kılmaktadır.

Rusya'nın komünist dönemde özellikle eğitim başta olmak üzere bölge ülkelerine kazandırdığı seviye bugün Rusya'nın bölgede **yeniden etkin** olması adına büyük bir avantaj olarak önümüze çıkmaktadır. Hazar ve Hazar'ın doğusundaki ortak tarihi kültürel değerlere sahip olduğumuz bu ülkeler, dünya enerji arzlarındaki payları ve jeopolitik rolleri açısından (TRACECA projesi vb.) **dünya'nın yeni Ortadoğu'su** olmaya adaydır.

Söz konusu tüm bu gelişmeler dikkate alınarak değerlendirilecek olursa; Türkiye'nin bölgedeki diğer tüm devletlerden **daha ayrıcalıklı** bir konumda yer aldığı söylenebilir.

STRATEJİK RAPOR
EKİM 2008

TASAM Değişen Denge ve Parametreler KÜLTÜR COĞRAFYASI TASAM

Türkiye'nin Avrupa ile Asya arasındaki geçiş köprüsü niteliğindeki hayati derecede öneme sahip **stratejik-jeopolitik** konumu, Avrupa açısından Türkiye'nin bölgedeki diğer tüm devletlerden farklı bir şekilde değerlendirilmesi sonucunu vermektedir.

Özünde diğer Ortadoğu veya Orta Asya ülkelerinden **farklı konumuyla Türkiye**, AB'nin Orta Asya'ya açılan kapısı gibi durmaktadır. Nitekim AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Durao Barroso'nun, bu yıl 10-12 Nisan tarihlerindeki Türkiye ziyaretinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada Fransa'nın eski cumhurbaşkanı De Gaulle'in yaklaşık 40 küsur yıl önce Türkiye ziyaretindeki sözlerine atıfla değindiği gibi, Avrupa'nın Türkiye algısı, peşi sıra birçok küçük kapıyı açacak bir büyük **'ana giriş kapısı'** niteliğindedir.

Türkiye'nin mevcut dış politikası itibariyle AB üyeliğini hedef almış olması ve süreç içerisinde gelinen noktada AB ile Türkiye'nin giderek yakınlaşmış olması da AB'nin Orta Asya politikaları ile Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarının aynı eksene oturmuş olduğu izlenimini vermektedir. Tıpkı Balkanlar'a yönelik politikalarında olduğu gibi; **enerji transferi** açısından en az maliyete sahip, doğru ve rasyonel yol olan Balkanlar'da istikrarlı ve güvenli bir ortamın sağlanmasını isteyen AB, aynı politikasını Orta Asya'ya yönelik olarak da geliştirmektedir. Türkiye, konumu itibariyle Orta Asya'dan Avrupa'ya enerji transferini gerçekleştirecek **en kısa yol** üzerinde yer almaktadır.

Ayrıca sadece enerji transferi açısından değil, diğer tüm ticari ilişkilerde, özellikle karayolu taşımacılığı gibi faaliyetlerde Türkiye'nin konumu etkin bir şekilde kullanılmak istenmektedir. **Avrupa - Kafkasya - Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)** gibi projeler özelinde dikkate alındığında Türkiye'nin konumu giderek önem kazanmaktadır. Nitekim TRACECA, Avrupa Birliği tarafından, zengin kaynaklara sahip Orta Asya cumhuriyetlerini Kafkasya üzerinden Avrupa'ya bağlamayı hedefleyen, ağırlıklı olarak demiryolu olmak üzere tüm ulaşım sistemlerini kapsayan bir Doğu - Batı Koridorudur.

Türkiye, üç kıtanın birleşme noktasındaki ayrıcalıklı coğrafi konumundan dolayı uluslararası **taşımacılık için büyük potansiyel** arz etmektedir ve TRACECA projesinin tamamlanması ile demiryolu ve karayolu bağlantıları olan limanlardaki ana nakliyat merkezleriyle, Avrupa-Asya yük trafiğinde **merkezi bir üs olarak** kullanılacaktır.

Projenin gerçekleşmesi Türkiye'ye, Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirme fırsatını sunacak, dahası karayolu üzerinden **Orta Asya ile bağlantı** kurulabilecektir. Bu ise Türkiye'nin Güney Kafkasya ülkeleri ve Asya ülkeleri ile ticaret hacmini artırabilecektir. Dolayısı ile Avrupa ülkelerinin gözünde Türkiye'nin değeri daha da artacaktır.

Proje aynı zamanda; Avrupa için, Orta Asya devletleri yanında, Türkiye üzerinden Orta Doğu ülkelerine uzanma fırsatını da sunmaktadır. Avrupa Birliği'nin TRACECA projesinde somutlaşan Orta Asya açılımının **küresel çekişme** ile bağlantısı olduğu izlenimi; bu büyüklükteki küresel bir projenin çok yönlü çıkarlar ve çatışmalar barındırmakta olduğunu göstermektedir. Nitekim projenin gördüğü muazzam **mali ve teknik destek** her şeyi gözler önüne sermektedir. Bu tür projelerin uzun vadedeki amaçlarından birisi de enerji koridorunu mümkün kılacak atmosferin yaratılmasıdır.

Türkiye'nin enerji yolu üzerindeki en önemli ülkelerden biri olması; AB ile üyelik müzakerelerini başlatmış ve üye olacak gözüyle bakılması, dolayısıyla ileriki yıllarda **AB'nin sınırlarını belirleyecek** ülke konumunda görülmesi gibi gelişmelerle birlikte düşünüldüğünde geleceğe yönelik stratejik öngörülerini daha da anlamlı kılmaktadır.

Küresel güç mücadelesinin gözde mekânlarından biri olan Orta Asya yeni aktörlerin etkinlik arayışlarına da sahne olmaktadır. Bölgede ABD, Rusya ve Çin arasında geçen kapsamlı rekabet ve mücadeleye katılma arzusunda olduğu gözlemlenen AB de, Orta Asya politikalarında önemli gelişmelere imza atmaya başlamıştır. Bölgede yaşanan gelişmelere uzun yıllar boyunca oldukça uzak kalan ve bu gelişmeleri yönlendirme kabiliyetine henüz sahip olmayan **AB'nin öncelikli hedefi**, Orta Asya'da küresel bir aktör olarak kabul görmektir.

Orta Asya coğrafyasında yaşanan değişimin dışında kalmak istemeyen AB'nin bu yöndeki politikaları açısından en önemli gerekçesi, jeopolitik oyunun dışında kalmamaktır. Rusya, Çin, Hindistan ve İran için hayati önem taşıyan bölge, aynı zamanda ABD'nin **küresel inşa** politikalarının da önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Bu anlamda, AB'nin Orta Asya devletleri ile **bir nevi danışma** yoluyla oluşturmaya çalıştığı yeni stratejisinin daha "**pragmatik**" bir çizgide ortaya çıkması muhtemel görünmektedir. Kısa ve orta vadede sonuç verebilecek gibi görünen bu yaklaşımın, uzun vadede ne kadar etkili olacağını kestirmek ise şimdilik zor gibi gözükmektedir.

Fakat özellikle AB'nin lokomotif iki ülkesinden biri olan Almanya'nın AB dönem başkanlığı sırasında yaşanan gelişmeler ve ardından **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı**'nın (AGİT) 2010 yılı dönem başkanlığının Kazakistan'a verilmesi, gözlerin aniden AB-Orta Asya ilişkilerine çevrilmesine neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler, AB'nin Orta Asya bölgesine olan ilgisinin önümüzdeki dönemde hızlı bir ivmeyle artacağına sinyallerini vermektedir.

AB'nin Orta Asya ile ilişkileri düzeyindeki gelişmeler açısından bakıldığında en önemli noktanın, **enerji meselesi** olduğu göz ardı edilmemelidir. 21. yüzyılın enerji açısından kıyasıya rekabet içinde cereyan edeceği, bir bağımsız değişken olarak enerjinin birçok bağımlı değişken faktörü etkileyebileceği ve **enerji üzerinde kontrol** sağlamayı başaranın diğer alanlarda da gücü elinde tutabileceği dikkate alındığında enerji üzerinden geliştirilen politikaların ciddiyeti diğer tüm alanlardaki politikaları gölgede bırakmaktadır.

Enerji açısından bugün, Orta Asya bölgesinin **Rusya, Çin ve ABD** arasında yaşanan mücadelenin belirgin konularından biri haline geldiği görülmektedir. AB ise bölgeye yönelik daha etkin politikalar geliştirmek suretiyle, küresel bir güç olma yolunun Orta Asya bölgesinden de geçtiğinin bilincinde olduğunu göstermektedir.

Türkiye ise din, milliyet, coğrafi köken gibi tarihten gelen bağlarının getirdiği sorumluluk, bölgesel ve küresel güvenlikteki stratejik konumu gereği olarak bölgede ilk **5 büyük oyuncudan biri** olmak hedefindedir.

Diğer büyük oyuncuların sadece güç ve menfaat temelindeki pragmatist yaklaşımlarının aksine Türkiye, bölgeye hem **duygusal zekâ** hem de matematik zekâ açısından bakmakta, güçlü ve saygın karşılıklı ilişkiler yanında, **güç ve adalet** temelinde ortak medeniyet değerlerinin güçlenmesinin bölgenin sosyal, askeri ve ekonomik güvenliğinin teminatı olacağını düşünmektedir.

Ülkeler bazında altı çizilmesi gereken husus; **Özbekistan** ile (mevcut durumu malum olan) ikili ilişkilerin düzeltilmesi gereğidir. İlişkilerin ivme kaybetmesinde etken olan ABD, AB ve NATO merkezli sebepleri bizzat bu oluşumları temsil eden odaklar şimdilik göz ardı etmiş gözükmekte ve **KERİMOV** yönetimi ile daha önce düşünülmesi mümkün olmayan ortak çalışmalar gerçekleştirmektedirler.

Türkiye - Özbekistan ilişkilerinin normalleşmesi sürecinde rutin ve geleneksel diplomasi ile birlikte uygulamasında **aşırı çaba ve fedakarlık** gerektirebilecek yollarda denenmelidir.

Nüfus ve insan kaynağı olarak **ikinci büyük Türk Devleti** olan Özbekistan konusunu ilişkiler normalleşinceye kadar kriz yönetimi olarak algılayan bir oluşumla süreç yönetilmelidir. Özbekistan Devlet Başkanının muhtemelen yerine geçecek olan kızı Gülnar KERİMOV halen hem Özbekistan Dışişleri Bakan Yardımcılığı görevini, hem de ülkenin tek **sivil düşünce** kuruluşunun başkanlığını yürütmektedir.

Kafkaslar

11 Eylül 2001 ile birlikte değişen uluslararası dengelere bağlı olarak ABD tarihte ilk defa Rusya'nın **birinci derece kuşak alanı** olan Gürcistan ve Ukrayna'ya Kadife ve Turuncu devrimler ile giriş yaptı. Aynı dönem, Avrupa Birliği yeni üyeleri ile birlikte Karadeniz ve Ukrayna sınırına kadar genişledi. Dolayısıyla Batı Bloğu açısından hem Kafkasların Enerji Koridoru Gürcistan hem de Karadeniz'in önemli ülkelerinden Ukrayna'da işbaşına gelen yönetimler çok önemli ve **korunması gereken** unsurlar haline geldiler.

Türkiye'nin girişimleriyle kurulan **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü**'nde Avrupa Birliği'nin artan etkisi de bu sürecin göstergelerinden birisiydi. Son yıllarda çeşitli vesilelerle sürekli yükselen tansiyon aslında bugünkü olayların habercisiydi. Kosova'nın bağımsızlığının tanınması da bu süreci hızlandıran en önemli etkenlerden birisi oldu. Bu süreçte bir taraftan, ABD'nin Irak'ta henüz **başarıya ulaşamamış** olması, Suriye ve İran'la olan ciddi problemleri ve kendi içinde yaşadığı ekonomik durgunluğa bağlı sosyo-ekonomik sorunlar, diğer taraftan enerji fiyatlarındaki artıştan sağladığı yüksek gelirler ve **yönetişimindeki toparlanma** Rusya'ya ciddi avantajlar sağladı.

Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliğinin olumsuz neticelenmesi ardından Gürcistan'ın Güney Osetya'ya müdahalesi **Rusya için fırsat** doğurdu. Yaşanan savaş, ateşkes ve Rus ordusunun belirli merkezlere geri çekilmesini müteakiben Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanınması, sürecin şiddetinin yükselerek devam edeceğini göstermektedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin, Kafkaslarda Ermenistan ile olan sorunlarını en aza indirgeyerek asgari müştereklerde iş birliğini hızlandırması, **Birleşmiş Milletler** başta olmak üzere Avrupa Birliği, NATO ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ndeki etkinliğini de kullanarak bölgedeki krizin daha da büyümesini engellemeye çalışması ve yaşanan olumsuz gelişmelerden en az zararla kurtulmak için yoğun gayret ve **proaktif bir performans** göstermesi gerekmektedir.

Türkiye'nin, **Kafkas bölgesinde istikrar**, güven ve kalkınmanın sağlanması adına anlamı, önemi ve katkısı; Gürcistan-Rusya arasında yaşanan askeri çatışma ile yeni ve önemli bir boyut kazanmıştır.

Bölgede istikrar, güven ve kalkınma amacıyla, Kafkas ülkeleri arasında sorunların çözümü ve iş birliğinin teşkiline ilişkin Türkiye'nin son dönemdeki **aktif ve yapıcı** siyaseti Ağustos 2008'de başlamıştır. **Başbakan ERDOĞAN**'ın ziyaret ettiği bölge ülkelerinin desteğini alması ise Karabağ'ın işgalinin de yer aldığı bölgedeki sorunların, uluslararası arenada daha büyük yoğunlukla dikkat merkezine girmesine neden olmuştur.

Öte yandan Türkiye'nin, komşusu Ermenistan ile yaşadığı sorunları çözme adına adım atması, başta Ortadoğu ve Kafkasya olmak üzere **küresel barış** ve güvenlik adına aktif ve yapıcı rol almada inandırıcı olma bakımından büyük önem taşımaktadır. Türkiye bu önemin farkındadır. Zira **Cumhurbaşkanı GÜL**'ün Eylül 2008'de Ermenistan'ı ziyareti, diplomatik ilişki içinde olmayan ve sınırları birbirine kapalı **iki ülke arasında yakınlaşma** adına çok büyük ve yapıcı bir adımdır. Nitekim atılan bu adım dünya kamuoyunda çok büyük ve olumlu yankı bulmuştur.

Türkiye'nin "**Kafkasya İçin İstikrar ve İşbirliği Platformu**" oluşturma düşüncesi doğrultusunda bölge ülkelerini ziyarette Ermenistan'ın da içinde için de bulunduğu bir "ittifak" bünyesinde yer almaya ilişkin Azerbaycan'ın çekincesi, Karabağ ve civarında yer alan topraklarının Ermenistan tarafından işgal altında olmasından kaynaklanmaktadır.

Elbette Azerbaycan, Karabağ'ın Ermeni işgalinden kurtulması halinde **bölgesel bir ittifak** içinde yer almayı arzu etmektedir. Diğer taraftan ise bölgesel ittifaka ilişkin fiili adımların atılması Karabağ sorununun çözümünü de beraberinde getirebilecektir.

Dolayısıyla Türkiye'nin "**Kafkas İttifakı**"nın teşkiline ilişkin aktif siyaset uygulamaya başlaması ve Ermenistan ile yakınlaşma ve ilişkilerine yeni boyut kazandırma çabası, üyelik sonrasında ise, yapılan açıklamalar dikkate alındığında, Türkiye'nin söz konusu üyeliği; Azerbaycan açısından en önemli sorun olan Karabağ ve civarında yer alan topraklarının **Ermeni işgalinden kurtulması** başta olmak üzere, bir yandan Azerbaycan ve Türkiye'nin Ermenistan ile diğer yandan Gürcistan'ın Rusya ile arasında yaşanan sorunların çözüme kavuşması, böylece Kafkaslarda "**ittifak**", **istikrar ve güven** ortamında ülkeler arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve tüm bölge ülkelerini kapsayan ekonomik kalkınmanın ivme kazanabilmesi adına **ümit verici** çok önemli bir uluslararası gelişmedir.

Kafkaslar'daki 3 bağımsız ülkeden Azerbaycan ve Gürcistan'la var olan iyi ilişkilerin güçlenerek sürdürülmesi ve Ermenistan'la problemlerin en aza indirilerek mümkün olan normalleştirilmenin sağlanması Türkiye için Gürcistan - Rusya gerginliğinden sonra çok daha ivedi bir hal almıştır. Enerji ve ulaşım koridoru olarak **yalnız Gürcistan** alternatifine sahip olmanın barındırdığı tehlikeler yakın zamanda yoğun olarak hissedilmiştir. Türkiye - Ermenistan ilişkilerinin gelişmesine Rusya'nın direkt veya dolaylı koyacağı **direnç** de şüphesiz dikkate alınmalıdır.

Karadeniz

ABD, **tarihinde ilk defa** Karadeniz coğrafyasında bu kadar nüfuz sahibi olmuştur. Bu gelişme, Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan ve ABD yanlısı hükümetleri iktidara taşıyan "**yumuşak devrimler**" ile gerçekleşmiştir. Durum, Rusya'yı ciddi biçimde rahatsız etmektedir. Özellikle Rusya ile Gürcistan arasında sıcak çatışmaya yol açacak boyutta ciddi problemler ortaya çıkmıştır. Çünkü tarihte ilk defa ABD, Rusya'nın birincil kuşak nüfuz alanına müdahale etmektedir.

Ayrıca ABD ilk defa Karadeniz'de bir **deniz gücü** konuşlandırmayı planlamaktadır. Bu stratejik planın hayata geçirilmesi demek, hem ABD'nin Rusya karşısında gücünü ve bu coğrafyadaki nüfuzunu artırması, hem de Ukrayna ve Gürcistan'daki **Amerikan yandaşı** yönetimlerin varlığını koruması anlamına gelmektedir. Ayrıca, bu gelişmeler önümüzdeki dönemde **Montrö Boğazlar Sözleşmesi**'ni yeniden tartışmaya açacaktır. Dolayısıyla, bir **Karadeniz ülkesi** olan Türkiye'nin tüm bu gelişmeleri yakından takip etmesi ve gerekli tedbirleri önceden alması büyük önem taşımaktadır.

Balkanlar

Türkiye için önem arz eden bir diğer bölge Balkanlar'dır. Önümüzdeki dönemde AB'nin **genişleme süreci** Balkanlar'a doğru olacaktır. Bölge ülkelerinin Avrupa Birliği'ne dâhil edilmesi ile genişleme sürecinin sona ereceği iddia edilebilir. Bugün Sırbistan, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya, Karadağ ve diğer ülkeler AB ve ABD arasında, nüfuz alanı anlamında, **paylaşılmış** durumdadır. Bu "nüfuz alanı"ndaki en önemli **etnik unsur** Arnavutlardır. Arnavutluk'ta İslam dini dışında yeni bir oluşum gibi ayrıştırılmaya çalışılan Bektaşilik nüfusun %25'ini oluşturmakta ve **özel eğilimesi gereken** bir alan olarak önümüzde durmaktadır.

Latin Amerika ve Karayipler

Türkiye'den çok uzak olmasına rağmen Latin Amerika ve Karayipler'de meydana gelen olayların, **Brezilya örneği** başta olmak üzere, takip edilmesinde fayda olduğu muhakkaktır.

Bu kıta ihmal edilmemeli, yakından takip edilmeli ve incelenmelidir. **RIC** ülkelerine (Rusya Hindistan Çin) Brezilyanın dördüncü partner olarak katılımı dikkate değer bir husustur ve kısaltma **BRIC** ülkeleri olarak geliştirilmiştir. Dünya dengelerinde Asya'nın 3 büyük ülkesi dışında Brezilya, Güney Amerika'da bir odak olarak hızla gelişimini sürdürmektedir.

Afrika

54 ülkesi ve 850 milyon nüfusu ile Afrika kıtasına da önem verilmesi gerekmektedir. Günümüzde Afrika kıtasının dünya ticaretindeki payı **sadece % 2**'dir. Kıta; yoksulluk, iç savaşlar, salgın hastalıklar gibi ciddi problemlerle boğuşmakta ise de Afrika'yı "açlar, hastalıklar, savaşlar kıtası" şeklinde nitelendirerek küçümsemek ve önemsememek **ciddi bir hata** olacaktır.

Afrika ülkeleri ve halkları arasında iktisadi ve siyasi birlik oluşturmayı amaçlayan **Afrika Birliği** örgütü hızlı bir gelişim kaydetmektedir. Yükselen bir trend yakalamış olan Afrika kıtasının ve Afrika Birliği örgütünün, yeni dönemin en büyük aktörlerinden biri olacağı değerlendirilmelerden kaçmamalıdır.

Afrika, üye sayısı itibarıyla BM'de oy sayısının %30'una sahiptir ve **BM Güvenlik Konseyi** geçici üyeliğine seçilmemiz bu dağılımın önemini güncel olarak dikkatimize sunmuştur.

Afrika, önümüzdeki dönemde hızlı bir kalkınma sürecine girecektir. 2020'lerin, 2025'lerin şantiye ülkelerinin Afrika'da olacağını bugünden değerlendirmek mümkündür. Bu öngörüye uygun olarak son dönemde Afrika ile olan ilişkilerdeki hızlı gelişim ivmesi karşısındaki **en önemli risk unsuru**; sürecin her alanda kurumsallaştırılamamasıdır. Resmi, sivil ve ekonomik ilişkilerin, başarılı toplantı ve başlangıçların her alanda **sofistike kurumsallaşma** ihtiyacı vardır.

Farklı Coğrafyalar

Bütün bu küresel ve bölgesel gelişmeler içerisinde **önemli bir örnek** daha vermek gerekirse; Rusya, Kuzey Buz Denizi'ndeki karasuları ile ilgili iddialarını desteklemek amacıyla, Kuzey Kutbu'nun 4.200 metre altına inerek deniz tabanına titanyumdan yapılmış Rus bayrağını **sembolik bir güç gösterisi** olarak yerleştirmiştir. Çünkü buralarda büyük miktarlarda enerji kaynaklarının var olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca, Bering Boğazı'nın bulunduğu bölgede **iklim değişikliği** nedeniyle buzullar erimektedir. Süveyş Kanalı'nın açıldığı dönemde Ümit Burnu'nun önemi nasıl azaldı ise, bugün de Panama Kanalı eski önemini kaybetmektedir. Zira buzullar eridiği için, **Bering Boğazı**, ticaret gemilerinin geçebileceği bir geçiş noktası haline dönüşmektedir.

Bugün itibarıyla ilgili bölgede çok ciddi bir menfaat mücadelesi söz konusudur. Rusya, Amerika, Danimarka ve diğer AB ülkeleri arasında kıyasıya bir çekişmenin olduğu gözlemlenmektedir.

Bu mücadele ortamında Rusya, rakiplerine gözdağı vermek amacıyla ilk defa bazı bölgeler üzerinde **nükleer başlıklar** taşıyan uçaklar uçurmuştur.

Bölgesel Politikalar ve AB, Ortadoğu, Asya-Kafkaslar

Bölgesel Politikalar bağlamında **üç alan** özellikle değerlendirilmelidir; **AB** alanı, **Asya-Kafkaslar** alanı ve **Ortadoğu** alanı...

Birinci alan ile ilgili çalışmalar, **devlet ve STK**'lar düzeyinde sürdürülmektedir. Bu noktada gelecek projeksiyonu yapacak **kalifiye insan** kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır. Tüm alanlar da olduğu gibi bu alanda da, ABD son derece etkili olduğundan bu ülkenin bölge ile ilgili politikaları göz önünde bulundurulmalıdır.

İkinci alan Asya ve Kafkaslar; Kafkaslarda siyasi durum son derece gerginleşmiş; Rusya, işi sıcak çatışmalara kadar vardırırmıştır. Öte yandan ABD, Pakistan üzerinden Çin'i **kuşatma çabaları** içerisinde. ABD'nin Çin'le ilgili strateji ve politikaları Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. ABD, Pakistan'da yalnızca Çin ekseninde değil, Pakistan politikalarını bu ülkenin belli bir bölümünde yeni bir Afganistan oluşmasını engelleme çabaları çerçevesinde de belirlemektedir. Devlet Eski Başkanı MÜŞERREF, **radikal aşırılıkçılar** ile mücadelede başarısız kalmıştır. Dolayısıyla ABD, Pakistan politikalarına doğrudan müdahale yöntemini sürdürmektedir. Bu nedenle Türkiye, bölgeyle ilgili ciddi projeksiyonlar geliştirmeli ve tavırlar belirlemelidir. Bu alanla ilgili olarak Türk dış politikasının gelecekte **çatışmacı mı yoksa uzlaşmacı mı** davranacağı üzerine düşünülmelidir.

Çin'in, Doğu Türkistan ve Tayvan konularındaki hassasiyetleri göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda, ABD'nin bölgeyle ilgili politikaları ve bölgeye dair – özellikle Hindistan ve Çin dairelerince yayınlanan, İç Moğolistan ve Doğu Türkistan – raporları dikkatle takip edilmelidir. Bu bağlamda İsrail'in Hindistan'da sürdürdüğü **yoğun faaliyetler** de göz önünde bulundurulmalıdır.

Uluslararası hukukta meşru müdafaa sisteminin nasıl değiştiği ortaya konulmalıdır. Geldiğimiz noktada **insani müdahale** girişimlerinin her türlü amaca uygun olarak – örneğin ABD Sudan'da, Rusya kendi etki alanında – korkutucu bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Türkiye için de, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde **benzer hassasiyetler** bulunduğu uzun dönemli politikalarda bu durum göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde, Türkiye'nin dış politikası sıkıntıya girebilecektir.

Üçüncü alan Ortadoğu ise, önem bakımından diğer alanların önüne geçmektedir. Esas belirleyici ABD'deki yeni yönetimler olacağı için, **ABD seçimleri** ve sonrasındaki yönetimin odaklandığı noktalar dikkatle izlenmelidir. Cumhuriyetçi ve Neocon politikalarının devam etmesi halinde, İsrail'de iktidara gelecek yeni lider de barış görüşmelerini kesecek ve **bölgede gerilim** artacaktır. Hatta tüm dünyada ABD vatandaşları için **hayati tehlike** söz konusu olacaktır. Demokratların ise, daha yumuşak politikalar izlemeleri beklenmektedir. Türk dış politikasındaki karar alıcılar, **sert ya da yumuşak**, Amerika'ya göre politikalar hazırlamalı ve tavırlar geliştirmelidir.

Diğer Önemli Uluslararası Sorunlar

Su Sorunu

İsrail-Filistin çatışması gibi sorunlar, uluslararası alandaki hâkim güçler tarafından bir şekilde çözümlenebilir. Ama doğal sınırlamalardan kaynaklanan sorunların çözümü o kadar kolay değildir. Bugün **dünya nüfusunun üçte ikisi** su sorunu yaşamaktadır. Mesela, Golan Tepeleri'nde elde edilen 300.000.000 m³ su için taraflar yıllardır birbiriyle çatışmaktadır. Fırat Nehri 39 milyar m³; Dicle Nehri 49 milyar m³ su kaynağı ihtiva etmektedir. Fırat'ın %40'ı; Dicle'nin ise %60'ı Türkiye sınırlarından çıkmaktadır. Buna rağmen Türkiye **su fakiri** bir ülkedir. 2023 yılında dünya nüfusunun 9-9.5 milyara ulaşmasının beklendiği göz önüne alınırsa, su ihtiyacının neden olacağı çatışmaların artması kaçınılmaz hale gelecektir. Mesele, **Güneydoğu Anadolu Sorunu** ile birlikte düşünüldüğünde, Türkiye açısından suyun kısa gelecekte ne kadar çok önem kazanacağı ortadadır.

Enerji Sorunu

Enerji sadece Türkiye'nin değil Batı Avrupa'nın da sorunudur. Enerji sorununu aşmamış bir Türkiye, büyüme sorununu da aşamayacaktır. Günümüzde Rusya enerji ve hammadde kaynakları ile Avrupa üzerinde ve kendi bölgesinde **hegemonya** kurmaya çalışmaktadır. Orta Asya'nın bakir zenginliği, Avrupa'nın hammadde fakirliği ile birlikte düşünüldüğünde Karadeniz transit yolları daha da önem kazanmaktadır. **Hidrojen** enerjisinin etkin olarak kullanımına başlanmaması halinde, Batı'nın Rusya'ya olan bağımlılığı devam edecektir. Hidrojenin diğer enerji kaynaklarının yerine ikame edilmesi, bölgedeki dengeleri etkileyecektir.

Gıda Temini

Dünya nüfusunun 9-9.5 milyara ulaşacağı bir dünyada, gıda kaynaklı sorunlar atom bombasından daha büyük bir tehdit haline gelecektir. Özellikle son dönemlerde yaşanan **gıda fiyatları** üzerindeki spekülasyonlar, temel gıda maddeleri teminin ne kadar ciddi boyutlara ulaşabilecek bir problem olabileceğinin önemli kanıtıdır.

Küresel Isınma ve Tarım

Türkiye'nin buğday ambarı Konya Ovası'nın kuruması, GAP bölgesinin tuzlanması ve Karadeniz gibi bazı bölgelerin **aşırı yağış** almaya başlaması önemli sorunlar ortaya çıkartacaktır. Dolayısı ile tarım sektörü bundan sonra en az **enerji kadar stratejik** sektördür. Sanayisi güçlü ülkelerin tarım üreticisi ülkelere istediğini alabileceği tezi bir süre sonra geçersiz olacaktır. Tarımda kendi kendine yetebilen ve üzerine ihracatta yapabildiği bir ülke, enerji kaynaklarında dış bağımlılığı olmayan ve başka ülkelere ihracat yapabildiği bir ülke kadar **stratejik zenginlik** ve dokunulmazlığa sahip olacaktır. Dolayısı ile tarım uluslararası ilişkilerin temel öğelerinden biri olarak reel politik içinde ağırlığını sürekli artıracaktır.

Uluslararası Sistem

Uluslararası dengeler kaçınılmaz olarak çok kutupluluğa doğru kaymaktadır. Ekonomik bakımdan kendini toparlayan Rusya, uluslararası alanda ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Çin'in de her geçen gün etkisini artırması beklenmektedir. Uluslararası sistem bir **dönüşüm** içindedir. Küreselleşmeyle birlikte bir yandan, Westphalia sonrası oluşan ulus devlet sistemi tartışılmakta; öte yandan Çin ve Rusya gibi bazı ülkelere ulus devleti koruma ve güçlendirme yönündeki politikalara yeniden ağırlık verilmektedir. Japonya'da Çin ve Rusya benzeri bir vizyona sahiptir. Diğer ülkelerin vizyonları karşısında Türkiye'nin vizyonunun nerede durduğu iyi düşünülmelidir. Gürcistan, Azerbaycan gibi devletlerin ve Kafkasya'daki diğer **etnik gruplar** tarafından oluşturulmaya çalışılan devletçiklerin gerçek birer ulus devlete dönüşüp dönüşemeyecekleri kuşkuludur.

Bu durumda, **uluslararası hukuka olan ihtiyaç** artmaktadır. Türkiye coğrafi konumu itibariyle, bütün bu sayılan olumsuz faktörlerin etkisi altındadır.

Sonuç

Bütün bu tespitlerden sonra varılacak sonuç; Türkiye'nin, bütün denge ve parametrelerin yeniden tanımlandığı, tanımlanma sürecinin ise hassas, kırılğan ve zaman zaman da **acı sonuçlar doğuran** bir dönemde yaşandığıdır.

20. yüzyılın parametreleri ve dengeleri yeniden tanımlanırken **iki dünya savaşı** yaşanmış bu süreç, 20 yıllık ara dönem de dahil olmak üzere 30 yıl sürmüştür.

Ayrıca **Osmanlı Devleti**'nin mirasının paylaşılması yaklaşık yarım yüzyıla yayılmıştır.

Günümüz teknolojisini dikkate alırsak bu sürecin daha kısa bir zaman diliminde yaşanacağı ve yaşanmakta olduğu **kaçınılmaz** olarak ortadadır.

Güç dengeleri giderek Asya'ya kaymakta bütün yerleşik değer ve sistemlerin var olan pastadaki payı azaldıkça kriz ve acılara açık hale gelmektedir.

Son yaşanan - Amerika merkezli başlayıp Avrupa'ya sıçrayan ve diğer bölgeleri de göreceli olarak etkileyen - **mali kriz**; yapılan tüm ekonomik hatalarla birlikte dünya iktisadi pastasının hızlı bir ivme ile yer değiştirmesinden kaynaklanmaktadır.

Bir örnek vermek gerekirse 4 yıl önce 100 milyar Dolar merkez bankası döviz rezervine sahip Çin'in güncel durumda **1.8 trilyon Dolar** döviz rezervi mevcuttur.

DEĞİŞEN DENGE VE PARAMETRELERE GÖRE YENİ STRATEJİLER

- REKABET ŞARTLARI -

Uluslararası ve bölgesel önemli güç odakları, değişen dengeler ve ilgili sorunlar bu bölüme kadar irdelenmeye çalışılmıştır. Şüphesiz detaya girilerek her başlık altında yoğun metinlere yer verilebilirdi ancak en başta da belirtildiği gibi mümkün olan en **genel ve özlü** yaklaşım ortaya konulmuştur.

Uluslararası, bölgesel ve ülkeler bazında gördüğümüz **temel parametre**; bütün dünyanın son yıllarda yeni güçlerin ortaya çıkışı ile yaşanan çok boyutluluk dönemine uyum sağlamak ve **politika üretmek** için büyük sancılar içerisinde olduğudur.

Soğuk savaş döneminde iki kutba, sonrasında tek süper güce göre yapılanmış geleneksel sistemler bu çok bilinmeyenli denklem içerisinde adeta **travma** yaşamaktadır.

Bu travmanın aşılması ve sistemin nasıl işleyeceğinin oturması önemli bir **zamana ve acılara** mal olacaktır. BM başta olmak üzere **bütün uluslararası sistem** mecburen yeniden yapılacaktır.

Çok boyutluluk içerisinde uygulama alanlarında sürekli gelişen ve sofistike olan parametreler ve bu parametrelere yetişemeyen veya daha iyisini üretemeyenler için bu süreç **sonun başlangıcı** olacaktır.

Bölgesel veya küresel anlamda rol almak isteyen her ülke hatta her kurum, var olmak istediği alanda **çok sayıda güçle rekabet** etmek zorunluluğundadır.

Burada öncelikleri **doğru tespit etmek** ve rekabet parametrelerinde önde olabilmek en zorlu alanlar olacaktır.

Makro Kurumsal Yaklaşım Konsepti

Bütün alanlarda temel yaklaşım konsepti **sistem odaklı** olmak zorundadır. Küçük ölçekli bir ülkeye tam donanımlı bir okul hibe etmekle o ülkenin eğitim sistemini **yeniden modellemek** yaklaşık olarak aynı ekonomik maliyete çıkmaktadır. Fakat burada temel fark yaklaşımdaki üslup farkıdır.

Ayrıntılarla uğraşmak yerine her zaman sistemi **ilgi alanına göre** hedef almak, sistemin içine bütün araçlarınızı monte etmemizi sağlayacaktır.

- Stratejik Ürün

Türkiye tüm dış gezi ve tanıtımlarda; coğrafi konumu, ordusu, nüfusu, dış ticaret hacmi, devlet tecrübesi ve kültürel zenginliği gibi konulara atıf yapar ve **sahip olduğu varlığı** da doğal olarak budur.

Bir örnekle ana fikri zenginleştirmeye çalışırsak Fransa Devlet Başkanı bir dış geziye çıktığında bizim varlık olarak saydığımız bir çok ürünle birlikte şunları da çantasında götürür; nükleer teknoloji, sivil ve askeri uçak teknolojisi, uydu teknolojisi, gelişmiş konvansiyonel savunma sanayi vb...

Dolayısı ile **çok boyutlu** yeni dünya denge ve parametreleri içerisinde var olan stratejik ürünlerin geliştirilmesi, yenilerine ülke gerçeklerini de dikkate alarak odaklanması; etkili olmak istediğimiz **kültür coğrafyamız** başta olmak üzere bir zorunluluk olarak önümüzde durmaktadır. Güven duyulabilmek, güçlü olmayı ve öyle algılanmayı gerektirir.

Küresel ısınmanın sonuçlarını iyi analiz ederek geliştirilebilecek kendi kendine yetebilen ve ihracat yapabilen bir tarım politikasına sahip olmak bile devlet başkanımızın çantasında **stratejik bir ürün** olarak yerini alacaktır.

Plansız ve geri dönüşümü iyi hesaplanmamış altyapı yatırımlarına **cömertçe harcanan** kaynakların bir kısmının yeni stratejik ürünlere odaklanılarak harcanması, çok ivedi önem taşımaktadır.

Amerika başta olmak üzere Batı Avrupa merkezli **düşünce kuruluşları** da ilgili ülkelerin önemli stratejik ürünlerinden birisidir. Çünkü dünya, bölgeler, ülkeler ve sektörlerle ilgili sürekli düşünce ve strateji üreten bu kurumlar, **ülkelerinin vitrini** konumundadırlar. Tüm dünya liderleri ve yöneticileri bu kurumların toplantılarında konuşmayı ve davet edilmeyi **ayrıcılık** olarak değerlendirmektedir.

Bölgesel bir güç olarak dünya siyasetinde belli konularda varlığını ortaya koymaya çalışan ülkemizde ise, **değer üreten** düşünce kuruluşu sayısı bir elin parmaklarından azdır. Kamunun düşünce kuruluşları ile gerektiği kadar iş birliği yapması, kurumsal ve finansal destek sağlaması, kurumsal işleyişi güçlü, dünyada **ülkesi adına** büyük saygınlığı ve itibarı olan kurumların ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Mevcut uygulamada bu kurumları destekleyecek bir mekanizma olmamakla birlikte daha çok **idealist** ve zorlu şartlarda önemli değerler üretmeye çalışan az sayıda kurum bulunmaktadır.

- Dokunulmazlık ve İstikrar Kazanımları

Türkiye'yi bir **enerji koridoru** yapma politikası ve şu ana kadar 3 boru hattının realize edilebilmiş olması şüphesiz hedeflendiği gibi, uluslararası arenada bu **stratejik dokunulmazlık ve istikrar** kazanımlarından birisidir. Konunun ekonomik ve enerji boyutu ayrıca artı hanemizde zaten mevcuttur.

Buna benzer makro kazanımların artırılması sürdürülebilir kalkınma ve istikrar açısından çok önemlidir. 1956'da başlanan 1962'de ilk deneme reaktörü çalıştırılan **nükleer teknoloji** programı geçen 52 yıllık süreye rağmen realize edilememiştir.

Nükleer teknolojiye sahip olmak hem **lig değiştirmek** olarak, hem de uluslararası anlamda en az boru hatlarının tamamı kadar stratejik kazanım sağlayan bir başarı olarak hanemize yazılacaktır.

- Dış Geziler

Resmi görevliler dışında dış gezilere iştirak eden katılımcılar için, **ortak bir ruh ve odaklanma** oluşturulması gerekmektedir. Katılımcılara ülke tanıtımı olarak dağıtılan metinler çok basit bilgilerden oluşmaktadır. Gezi öncesinde, uçuşta ve program başlamadan önce çok güçlü veriler dağıtılabilmeli ve hedef konusunda **sağlam bir sinerji** oluşturulabilmelidir. İlgili devlet yetkilisine eşlik etmiş olmak ve turistik kazanımlarla yetinilmemeli, gezilere oda, borsa temsilcileri gibi uygulamada geri dönüşü olmayan kişilerden ziyade, **spesifik sonuç** alabilecek kişi ve kurum temsilcileri davet edilmelidir.

- Diasporaların Doğal Yöntemlerle Kurumsallaştırılması

Çok boyutlu dış politika kavramı kurumsallaştıkça **reel politik** gücümüzle doğru orantıda uyanmaya başlayan vizyonumuz göstermektedir ki; kültür coğrafyamız başta olmak üzere tüm dünyada var olan **Türk toplulukları** için yeni uluslararası parametrelere uygun doğal yöntemlerle örgütlenmek bir zorunluluk haline almıştır. Burada temel yaklaşım bu diaspora unsurlarının öncelikle yaşadıkları ülkelerin hukukuna tam bağlı, saygın ve yaşadığı topluma **yüksek katma değer** üreten birey ve oluşumlar olmalarını teşvik etmektir. İlgili ülkedeki o diasporanın gücü, saygınlığı ve temsil kabiliyeti **Türkiye'nin gücü** ve temsili anlamında doğal olarak yansiyacaktır. Geri dönüşümü çok büyük stratejik kazanımlara dönüşebilecek bu **kurumsallaşmanın güçlendirilmesi** var olan ama kullanılmayan dev bir kapasiteyi harekete geçirecektir.

- Sivil İtaatsizlik Yöntemi'ne Karşı Oluşan Reflekslere Güven Telkini

Kültür coğrafyamızda yer alan birçok ülke demokratikleşme ve **devlet geleneğinin kurumsallaşması** adına henüz ideal seviyeye ulaşmamışlardır. Son yıllarda Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan gibi ülkelerde yaşanan **sivil itaatsizlik eylemleri** ve yönetim değişiklikleri birçok ülkeyi en yakınındaki ülkelere karşı bile şüpheli bir tutum içerisine sokmuş, masum iş ve iş birlikleri bile çoğu zaman gerçekleştirilememiştir. Bu anlamda Türkiye'nin ilgili ülkelere vereceği mesajlar ve geliştirilecek güven ortamı **iş birliği ve etkileşimi artıracak**, kaybedilen zaman telafi edilebilecektir.

Uygulama Alanında Sofistike Açılım Konsepti

- İnsan Kaynağı ve Finans Dengesi

Yeni konsept, çok parası olanın çok başarılı olduğu bir anlayış değildir. **Hükümet dışı** araçlardan yoğunlukla faydalandığı, çok bilinmeyenli denklemler içeren ama hedefi doğru saptanmış, yetişmiş ve **sofistike olmuş** insan kaynağının %80, finans kaynağının ise %20 ölçüsünde olduğu ideal bir konsepttir. Kültür coğrafyamızdaki bir ülkeye biz yaklaşık 10 milyon Dolar maliyeti olan küçük binalar serisini hibe ederken, bir başka büyük ülke 750 bin Dolar bütçe ile aynı ülkenin iktisadi sitemini yeniden modellemiştir.

- Kalkınma Yardımları

Kalkınma yardımları **sürdürülebilir iş birliğinin tesisi** maksadıyla, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal uyumunun sağlanması için yapılan aynı ve nakdi yardımlar ile yatırımları kapsamaktadır.

Kalkınma yardımları; resmi kalkınma yardımları, diğer resmi yardımlar ile pazar şartlarında özel yardımlar ve **sivil toplum kuruluşları** yardımları olarak sınıflandırılmaktadır. Söz konusu yardımlar; teknik iş birliği ile sosyal ve ekonomik altyapıları oluşturur, program desteği, müşterek veya doğrudan yatırımlar ile mevcut yatırımları geliştirir, kredi, borç, finans desteği, ihracat desteği ve menkul kıymet alımları ile finans desteği sağlar, **barışı yapılandırma çalışmaları** ile kriz bölgelerinde normalleşme sürecine katkı sağlar, acil ve insani yardımlar ile acil sorunlara çözüm getirir, uluslararası kuruluşlara verilen aidatlar ile de **uluslararası müşterek kalkınma** çalışmalarını gerçekleştirir.

Kalkınma yardımları dış politikada ve ülkeler arası iş birliğini geliştirmede önemli roller oynamaktadır. Doğal olarak bu yardımlar; klasik diplomasiye ekonomik, sosyal, kültürel ve insani alanlarda yeni **açılım imkanı** sağlayan önemli bir enstrümandır. Ayrıca, küresel iş birliğini geliştirmeye paralel olarak, ülkeler arasında ikili iş birliğinin geliştirilmesinde de çok önemli **sosyo-ekonomik** roller oynamaktadır.

Teknik iş birliği çalışmaları ile sosyal ve ekonomik altyapılar ve üretim sektörlerinin geliştirilmesi sağlanarak, **iş birliğinin temelleri** oluşturulmakta ve **iki ülke arasında üstyapı** iş birliği, yani yatırımlar için elverişli ortamlar temin edilmektedir. Yatırım boyutlu teknik iş birliği ve mikro finans çalışmaları ile altyapıları geliştirilmiş alanlarda **küçük ve orta ölçekli iş birliği alanları** tesis edilmektedir. Belirtilen çalışmalarla yatırıma elverişli hale getirilen sektörlerde borç, hibe, müşterek finans paketleri ve doğrudan yatırımlarla kamu/kamu, kamu/özel ve/veya özel/özel yatırımlar gerçekleştirilerek makro boyutta iş birlikleri oluşturulmaktadır.

Türkiye’de, kalkınma yardımları çalışmalarında sivil toplum kuruluşlarını yönlendirme, proje ve faaliyetlerde yönetme ile raporlama işlemlerinde **değerlendirme metodolojisi** çok fazla geliştirilememiştir. Bu durum yardım götürülen ülkelerdeki sivil toplum kuruluşlarının yapısını algılamadaki bilgi noksanlığından; **sivil toplum kuruluşları yönetme ve yönlendirme** konusunda alanı tam olarak tanıyamama ve tanımlayamamaktan kaynaklanmaktadır. Söz konusu noksanlık da esasen **bilimsel araştırma** sistematığının bulunmaması ile doğrudan ilgilidir. Ülkemizde kalkınma yardımları çalışmalarına; **teknik iş birliği, finans, yatırım, acil yardım** gibi alanlarda çok sayıda kurum ile sivil toplum kuruluşları ve özel sektör kuruluşları iştirak etmekte ancak iş birliği yeterli etkinlikte sağlanamamaktadır.

Kalkınma yardımlarında **gerekli etkinin oluşturulabilmesi**, küresel kalkınma kuruluşları ile rekabet edilebilmesi ve çalışmaların iş birliğini geliştirme anlayışına ulaştırılması için kalkınma yardımlarının bütün boyutlarının daha etkin bir anlayış içinde yönetilmesi ve çok etkili bir koordinasyonun gerçekleştirilebilmesi maksadı ile, **sistemin tamamına servis yapacak** ve geleceğe ilişkin projeksiyonların oluşturulmasına imkan verecek bilimsel verilerin temini büyük önem arz etmektedir. Kalkınma yardımlarının küresel iş birliğinin geliştirilmesindeki önemi, küresel anlayışla ve küresel aktörlerle de iş birliği zarureti, tahsis edilen bütçenin büyüklüğü, teknik yardımdan yatırım ve finans işlemlerine kadar **çok çeşitli uygulama biçimlerinin olması**, faaliyet gösterilen sektörlerin çok çeşitli olması, kalkınma yardımlarında rol alan aktörlerin çok sayıda ve ayrı faaliyet alanlarında olması, çalışılan **coğrafyaların geniş ve çok farklı özelliklerde olması**, faaliyet gösterilen ülkelerdeki bürokratik mekanizmaların ve insan unsurunun tanınmasındaki güçlükler gibi bir çok husus kalkınma yardımları çalışmalarının bilimsel ve sürekli temas imkanı sağlayan bir anlayışla yönlendirilmesine ve bilimsel desteğe ihtiyaç duymaktadır.

STRATEJİK RAPOR
EKİM 2008

TASAM Değişen Denge ve Parametreler KÜLTÜR COĞRAFYASI TASAM

Diğer yandan kalkınma yardımlarının, ülkeler arasındaki gerçek iş birliğini sağlaması cihetiyle, sistemi ve yönetim mekanizmalarını aydınlatacak ve onlara **bilimsel karar zemini** oluşturacak bilimsel platformlar, meselenin çözümünde asli faktör olacaktır.

Ekonomik alanda meydana getirilen bu iş birliğine ilaveten toplumsal yapı “Kültürel Dizayn” ve “Toplumsal Dönüşüm” ile **sosyal entegrasyon/uyum** gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Kalkınma yardımlarına çok sayıda aktör iştirak etmektedir. Söz konusu çalışmalara iştirak eden bütün aktörlerin müşterek anlayışla hareket etmelerini sağlayacak bir **yönetim modeli** ile planlamaların birlikte yapılabilmesi için güçlü bir veri tabanına ihtiyaç duyulmaktadır. Gerek merkezde gerekse yardım götürülen bölgelerde, gerek kamuda gerekse sivil unsurlarda aynı hedef, strateji ve müşterek programlar ile etkili bir yönetim ve aktörler arası koordinasyon sistematığının geliştirilmesi gerekmektedir.

Gelişmiş ülkeler, kalkınma yardımlarının yönetimini “**Kavramın Bütününün Yönetimi**” anlayışı içerisinde ele alarak; çalışmalarda yer alan bütün enstrümanların aynı strateji, hedef ve programlar çerçevesinde hareketini sağlayacak bir anlayışı benimsemişlerdir. Buna göre; politikaları ve koordinasyonu sağlayan bir “üst yönetime” bağlı olarak; teknik yardım kuruluşları, kalkınma bankaları, acil yardım kuruluşları, sektörel bakanlıklar, sivil toplum kuruluşları ve işadamları kuruluşları ile birlikte hareket etmektedirler.

Kalkınma yardımları çalışmalarında kamu gücüne ilaveten sivil toplum kuruluşları ve **özel sektör** son derece aktif olarak kullanılmakta, bölgelerde oluşturulan yerel medya eğitim merkezleri ile medya çalışanları yoğun bir eğitime tabi tutularak düşünce dönüşümü sağlanmakta, her üç unsur toplumsal dönüşümde devlet dışı enstrüman olarak çok etkili kullanılmakta, **lobi gücü** oluşturulmaktadır.

Esasen kalkınma yardımları anlayışının temelinde ülkelerin kalkınmalarına destek ve ülkeler arası iş birliğini geliştirmek anlayışı mevcuttur. Kalkınma Yardımlarının **makro boyutlu iş birliği** alanını oluşturan, proje/program yardımları yatırım desteği, finans desteği ve yatırım boyutlu çalışmaların uygulanmadığını görmekteyiz. Diğer yandan verilen hibe, kredi ve borçlar ile teknik iş birliği çalışmalarının uyumlaştırılması da gerçekleştirilememektedir. Bu durumda kalkınma yardımlarından beklenen **reel iş birliği** zeminini oluşturma fonksiyonu yerine getirilememektedir.

STRATEJİK RAPOR
EKİM 2008

TASAM Değişen Denge ve Parametreler KÜLTÜR COĞRAFYASI TASAM

Bunun önemli sebeplerinden birisi de bu ilişkiyi gerçekleştirecek çalışma modelinin ortaya konabilmesi için gerekli olan araştırmaların yapılmaması ve buna bağlı olarak verilerin elde bulunmamasıdır. Yeterli **veriden yoksun** sistem esasen gerçek iş birliğine götürecek uzun vadeli planlama ve makro program oluşturma yeteneğini kazanamamakta, sistem **hayır kurumu** niteliğinde bir yapı içerisinde çalışmaktadır.

Esasen bu tür **yeteneği olan** bir yönetim modelinin geliştirilmiş olması da tek başına sistemsel hataları ortadan kaldıracak değildir. Yeterli verilere sahip olmayan **mükemmel yönetim sistemi** de sisli kulvarlarda hantal bir vücuttan öteye gidemeyecektir.

Türkiye'nin bölgede giderek artan önemi ve **gelişmiş dünyanın Türkiye'den beklentileri** dikkate alındığında, önümüzdeki yıllarda bu önemin katlanarak artacağı ve kalkınma yardımlarına ayrılan bütçenin büyüyeceği; kalkınma yardımları çalışmalarında daha profesyonel bir anlayışın geliştirilmesine ihtiyaç olacağı görülmektedir.

Sistem odaklı, **geri dönüşü maksimize edebilmek** için kalkınma yardımlarında acilen giderilmesi gereken ihtiyaç çok iyi yetişmiş **misyon ve vizyon** bütünlüğüne sahip insan gücü ve yeni sivil kurumlardır. İlgili ülkelerde daha çok fiziksel ihtiyaçların hibesine yönelik anlayış "**sistem kurma**" konsepti ile hızla yer değiştirmelidir.

Bu konuda ilgili ülkelerde **proje üretecek** hem Türkiye'de hem de ilgili bölgelerde kurumsal çalışan enstitü ve merkezlere ivedi ihtiyaç vardır. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse; 2 yıldır **TASAM** tarafından kurulan **Kalkınma ve İş Birliği Enstitüsü** tüm kurumsallaşmasını tamamlamış olmasına rağmen finans sorunu nedeni ile teşkilatlanamamıştır.

Konudan tüm ilgili birimler haberdardır ve TİKA bu konudaki ihtiyacını **ısrarla** dile getirmektedir. TİKA'nın son yıllarda göstermiş olduğu **yüksek ivme** takdir ve tebrike şayandır fakat yeterli değildir. Özellikle merkezde çalışan kadronun özlük hakları üstlenilen misyonu yerine getirecek istihdamı sağlayamamaktadır.

- Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum; “demokrasi”, “insan hakları” ve “hukuk devleti” kavramlarının yerleşmesiyle ilgili talepleri, ekonomiyle ilgili endişeleri “**toplum adına**” gündeme getirir, tartışır ve projeler üreterek etkili ve yetkili konumda bulunan yöneticileri harekete geçirir. Medeniyet kavramını “**kurumsallaşmış ahlak**” olarak kabul edecek olursak, ahlak anlayışımız gereği “dayanışma” kavramını da bu saydıklarımızın dışında düşünemeyiz.

Türkiye’de ve kültür coğrafyasında faaliyet gösteren çok sayıda sivil toplum kuruluşu, bu amaç ve hedefler doğrultusunda çalışmaktadır. Hiç şüphesiz bu sivil toplum kuruluşları temsil ettikleri ve etkili oldukları **bölge halkları** arasında demokrasi, hoşgörü, barış ve sevgi çerçevesinde daha etkin olabilmenin yanı sıra kendi aralarında da iletişime ve dayanışmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bugüne değin bölgesel ve uluslararası sivil toplum kuruluşları arasında **yeterli ve etkili düzeyde bir iş birliği** ve iletişim ağı oluşturulamamış olması ciddi bir problemdir.

Farklı dil, din ve etnisiteler arasında diyalog ve hoşgörünün geliştirilmesi, sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği ve iletişimin geliştirilmesi ile mümkündür. Sivil toplum kuruluşları bir ülkede **demokrasinin yerleştirilmesi ve geliştirilmesi**, ülkeler arası siyasi sorunlar nedeniyle iletişim kopukluğu yaşayan halklar arasında **sevgi ve iletişim bağlarının kurulması**, ortak anlayışla, ilke ve hedefler geliştirilmesi açısından çok önemli kurumlardır.

Dünya olağanüstü çalkantılara sahne olurken, **medeniyetler uzlaşması** ve küresel barışa olan ihtiyaç da kendini daha fazla hissettirmektedir.

Medeniyetler uzlaşması, **küresel barış**, diyalog ve hoşgörü kültürü, demokrasi ve barış, eğitim, acil ve insani yardımlar, kültürel iş birlikleri, hiç şüphesiz sivil toplum kuruluşlarının etkili çalışmalarıyla gerçekleşecek projelerdir.

Gerek yurt içindeki, gerek yurtdışındaki sivil toplum kuruluşları arasında **ortak çalışma zemini** oluşturulması ve koordinasyon sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Uluslararası çapta hizmet veren sivil toplum kuruluşları ile kültürel coğrafyamızda hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda iş birliğine gitmeleri bugün bir **zorunluluk** hâlini almıştır. Sınırların ortadan kalktığı dünyamızda, sivil toplum kuruluşlarının birbirleri ile iletişime geçmeleri, **ortak projeler** hazırlamaları, birbirlerinden destek ve yardım almaları çok önemlidir.

Tüm bu anlayış bütünlüğü içerisinde STK'ların kültür coğrafyamız başta olmak üzere teşvik edilmesi, doğru yönlendirilmesi, **esnek ama dikkatli** denetlenmesi ortaya **çok güçlü bir bütün** çıkarmak için çok önemlidir. 24 ülkenin düşünce kuruluşları ile ortak kurulan iletişim ağı **Düşünce Kuruluşları Türkiye Diyaloğu (TOD-Turkey)** ile 3 dilde yayın yapan internet portalı ve yine 50'den fazla ülkeden STK'ların katılımı ile kurulan **Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kalkınma ve İş Birliği Platformu (USTKİP)** ile 4 dilde yayın yapan internet portalı bu perspektifte **TASAM**'ın sürece olan katkılarıdır.

STK'lar doğru kurumsallaşır ve hedefe odaklanırsa; devletlerin **10 birim enerji** ile elde edeceği sonucu ve yine devletlerin 10 birim zamanda elde edeceği kazanımı **1 birim enerji** ve zaman ile elde edebilecek kadar esnek ve idealist yapılardır.

- Üniversiteler

Üniversitelerimizin ilgili coğrafyalara yakınlıkla ve **hedef bütünlüğü** içinde eğilmeleri, ilgili ülkelerdeki üniversitelerle karşılıklı bölümlerin açılması, öğrenci ve akademisyen değişimi, öğrenim için getirilen öğrenci sayısının artırılması, ilgili ülke ve bölgelerle ilgili **stratejik derinliği olan** akademik çalışmaların artırılması vb. hususlar, ivedi unsurlar olarak önümüzde durmaktadır.

- Kültür Merkezleri

Açılması planlanan **Yunus Emre Kültür Merkezleri**'nin işleyişine, en uygun ve esnek modelle mutlaka STK'lar ve üniversiteler dahil edilmelidir. **Rutin işleyiş** içerisinde bir süre sonra rutin yurtdışı görevine dönüşme tehlikesi mevcuttur. Görevlendirilecek kadroların seçimi de şüphesiz en önemli hususlardan birisidir.

- Türkoloji Projesi

Türk kültürünün üç kurucu unsurunun “**Ahlak**”, “**Dil**” ve “**Ata**” (insan) olduğu göz önüne alındığında; **Türk dünyasının aynı dili konuşabilmesi** ve anlaşabilmesi, geriye sadece ilan edilmesi kalmış bir birliğin oluşumu demektir.

Dolayısı ile icrası devam eden **Türkoloji Projesi**'nin gerekiyorsa yeniden yorumlanıp lokal uygulamalardan, **popüler örnekleri** de olan genel uygulamalara geçmesi gerekmektedir.

- Dini Hizmetler

Kültür ve geleneksel değerlerimizin en önemli referansı olan dinimize mensup kültür coğrafyamızdaki insanlara ve diaspora diyebileceğimiz topluluklara götürülecek din hizmeti bilgi kirliliğinin zirvede olduğu günümüz konjonktüründe şüphesiz çok önemlidir.

Temsil kabiliyeti yüksek, **vizyon ve misyonu doğru kavramış** din adamlarımızın bu süreçte görev almaları en temel sorunumuzdur. Bu bağlamda gerekli insan kaynağı ihtiyacını karşılayacak mekanizmaların kurulması ve din hizmeti sunulan mekanların yeniden yapılandırılması ahlak ve **medeniyet perspektifi** olan bir hizmet anlayışını ortaya çıkaracaktır.

İbadet etmek dışında her türlü kültürel ve sosyal aktivitelerin de içerisinde yer alabileceği mekan uygulamalarına geçilmesi hem dini duyguların doğru parameterlerle güçlenmesine, hem de dinimizin yüksek seviyede temsiline imkan sağlayacaktır.

Ayrıca dini hizmetlerde çalışan ilgili ülkelerdeki kişi ve kurumlarla yapılacak iş birliği ve etkileşimin kurumsallaştırılması süreci stratejik geri dönüşümü yüksek bir seviyeye taşıyacaktır.

- Açılımları Koruyacak Mekanizmalar

Türkiye'nin vizyonu uyandıkça ve etkinliği arttıkça hem ülkemiz, hem devletimiz hem de bu süreçte rol alan sivil kişi ve kurumların doğal rekabet gereği bir takım **manipülasyonlara maruz kalma** tehlikesi her an vardır ve sıklıkla da yaşanmaktadır.

Bir yardım derneği üzerinden bir başka ülke merkezli yapılan kampanyanın, bu kurumun kalkınma yardımlarının insani yardım ayağında **çok farklı ülkelerde yer alması** ile ilgisi olup olmadığı dikkatlice araştırılmalıdır.

Ağustos 2008'de düzenlenen **Türkiye Afrika İşbirliği Zirvesi** ve bu zirve konseptinde **45 ülkeden 92 kuruluşun katılımı ile** düzenlediğimiz **Türkiye Afrika STK Forumu** sonrası aldığımız bazı tepki ve sorular, Afrika ile ilgili sürecin bu kadar ciddileşmesi ve kumsallaşmasından ötürü, rekabet edilen bazı ülkelerin gelinen noktayı hoş karşılamadığıdır.

Bu örneklerden yola çıkarak yapılacak öneri; bu açılımları koruyacak bilinçli mekanizmaların oluşturulması ihtiyacıdır. Çünkü yapılan **manipülasyonlar** çok bilinmeyenli bir denklem olarak sunulmakta çözene kadar kamuoyu yönlendirilmiş olmaktadır.

TASAM

Genel Merkez

Ankara Ofisi

T +90 212 635 6151 F +90 212 532 5882

T +90 312 447 3127 F +90 312 447 3106

A Halıcılar Cd, No.100, Fatih, İstanbul, 34080, TR

A Uğur Mumcu Sk, No.49, Çankaya, Ankara, 06700, TR

E istanbul@tasam.org

E ankara@tasam.org

www.tasam.org